

таких вправ і завдань наведено приклади творчих вправ, дискусій, проектів та ін.

Ключові слова: критичне мислення, майбутні вчителі початкової школи, професійно спрямовані дисципліни, дисципліна „Українська мова (за професійним спрямуванням)”.

Починкова М. Н. Формирования критического мышления будущих учителей начальной школы на занятиях по «Украинскому языку (по профессиональному направлению)»

В статье раскрыты особенности формирования критического мышления будущих учителей начальной школы на занятиях по «Украинскому языку (по профессиональному направлению)». Раскрыта сущность и качества, этапы и элементы критического мышления студентов вуза. Приведены примеры упражнений и заданий, используемых на занятиях по дисциплине «Украинский язык (по профессиональному направлению)» во время которых формируются основные качества и элементы критического мышления. Среди таких упражнений и задач приведены примеры творческих упражнений, дискуссий, проектов и т. д.

Ключевые слова: критическое мышление, будущие учителя начальной школы, профессионально направленные дисциплины, дисциплина «Украинский язык (по профессиональному направлению)».

Pochinkova M. Formation of critical thinking of future primary school teachers in classes on "Ukrainian language (in the professional direction)"

The article reveals the features of the formation of critical thinking of future primary school teachers in the classes on "Ukrainian language (in the professional direction)." The essence and qualities, stages and elements of critical thinking of students of high school are opened. Examples of exercises and assignments used in the classes "Ukrainian language (in the professional direction)" during which the basic qualities and elements of critical thinking are formed are given. Among such exercises and tasks are examples of creative exercises, discussions, projects, etc.

Key words: critical thinking, future primary school teachers, professionally directed disciplines, discipline "Ukrainian language (in the professional direction)".

Стаття надійшла до редакції 16.03.2018 р.

Прийнято до друку 25.04.2018 р.

Рецензент – д.п.н., проф. Харченко С. Я .

УДК 373.5.016:821.161.2.09

С. П. Привалова

ВИВЧЕННЯ РОМАНУ «СОЛОДКА ДАРУСЯ» МАРІЇ МАТІОС

Сучасна українська література, незважаючи на свою сформованість, стильову манеру, оригінальність мовно-стилістичних засобів, які

вирізняють її з-поміж інших періодів, залишається об'єктом численних дискусій, викликаючи потребу всебічного вивчення. Письменники презентують нові мистецькі ідеї, образи, стильові манери, осмислюють духовні реалії буття, позбувшись віджилих уявлень і форм.

Чільне місце у літературі цього періоду належить Марії Матіос: її проза є своєрідним й оригінальним явищем.

Актуальність порушених проблем і специфіка жанру зумовлюють наукові розвідки дослідників (І. Насмінчук, Г.Павлишина, І. Римарук, Н.Борисенко, С. Жила та ін.). Жанрова специфіка твору певною мірою взаємопов'язана з композиційними особливостями, ідейним авторським задумом. Недаремно в основу розповіді у творі письменниці поклала власне бачення світу очима жінки, яку більшість односельців вважають за душевнохвору, божевільну. В одному із виступів Марія Матіос зазначила: «Більших репресій супроти особи, ніж зазнає інша моя героїня – Даруся із «драми на три життя» під назвою «Солодка Даруся», годі уявити. Ця жінка, що німує більше чверті століття, репресована всіма: своєю матір'ю, яка наклала на себе руки, не зумівши переступити певних моральних принципів; односельцями (а отже, суспільством), за що називають її то «солодкою», то «дурною», бо Даруся значиться в їхніх – людських – реєстрах сільською божевільною; батьком, який дочасно покинув цей світ, залишивши дочці єдину втіху – час від часу провідувати його могилу, але ці провідини щоразу повертають Дарусю до першопочатків своєї життєвої драми; репресована власною пам'яттю, яка і визначила її німоту» [5, с. 12].

«Солодка Даруся» – стрункий і довершений з точки зору композиційної організації твір, повна назва якого – «Солодка Даруся. Драма на три життя». Жанрове визначення одразу адресує до такої організації твору, який авторка назвала «драмою». Йдеться не про драматичний твір, що складається з трьох дій, а роман на три частини: перша – «Даруся» (драма щоденна), друга – «Іван Цвичок» (драма попередня), третя – «Михайлове чудо» (драма найголовніша).

Роман «Солодка Даруся» має низку ознак драматичного твору: сконцентрованість дії в одній місцевості, значна кількість діалогів і монологів персонажів, знаходження автора поза лаштунками романної оповіді, незначне втручання в ремарках і коментарях у хід описаних подій, класична побудова в трьох діях.

Твір починається легко, проте дедалі помітною стає наростаюча напруга, бо у творі розповідається про важке життя жінки Дарусі Ілащук у буковинському селі Черемошному у 70-х роках ХХ століття. Разом з тим розкрито трагедію її сім'ї – батька Михайла та матері Матронки. Родина Ілащуків є уособленням трагедії всього буковинського народу за радянської доби. Про це так зазначено в третій частині роману: *«Час від часу [майор Дідушенко] налітав у село, як фурія, – і разом з ним зникало кілька людей незалежно від статі, майнового стану і віку. Дехто вертався з перебитими чи полотаними пальцями, або припеченою шкірою, багато – не вернулося досі. А хто вертався – йому заціплювало рот»* [4, с. 156].

На перший погляд головною героїнею у творі є Даруся: її ім'я згадується і в заголовку, і в першому розділі. Насправді основними персонажами є її батьки, які опинилися у вирі буремних подій першої

половини ХХ століття. У трьох розділах роману письменниця відтворює згадки про період, у якому ключовими постатями є представники кількох поколінь маленького села Черемошного, що розташоване у прикордонній зоні з Румунією, – села, яке пережило окупацію румунів, австрійців, росіян, німців. Даруся є персонажем, що ніби зв'язує різні історичні періоди, діє у двох часових площинах – минулого й умовного сьогодення. Це дало змогу Марії Матіос відтворити не тільки людей, а й епоху, яка породила злочин і вже на її тлі розкрити людську трагедію спокутування гріха. У романі «Солодка Даруся» історія виступає у функції своєрідного дзеркала: у трьох частинах роману відображено як історичні події, так і розкрито драму людських стосунків. Три розділи твору не подрібнені на підрозділи, проте відділені одна від одної графічно. Таких частин налічується 26, кожна з яких – окрема історія із життя села (розповідь про двоє сіл з однією назвою Черемошне, розташованих по обидва боки річки Черемош, про будівництво австрійської дамби на румунському боці, прихід москалів у село, пізніше – німців), епізод із життя головних героїв (весілля Михайла й Матронки, переживання Михайла, коли зникла жінка, його роздуми). Між частинами 4 і 5, 11 і 12, 12 і 13 та в кінці твору вміщено ремарки, діалоги сільських жінок, які дають змогу глибше заглибитись у внутрішній світ героїв, ознайомитись із звичаями, віруваннями та побутом селян, пізнати їх психологію й характери. Часто в цих ремарках-діалогах уточнюється ракурс подання подій в основному тексті.

Враження від сприймання тексту досить сильне: картинно все відчувається й уявляється, додається емоційний музичний ряд. Атмосфера твору дає можливість зануритись у певну епоху і пересвідчитись у справедливості анотаційного слова до роману: *«...історія і кожна окрема людина за всіх часів і режимів пов'язані одною пуповиною, а гріх і його спокута – явища майже осяжні, матеріальні. Це вражаюча, приголомшлива розповідь про безпощадні жорна історії, людське зло і незнищенне добро водночас, про природну толерантність людей різної крові і націй у часи історичних катаклізмів та про незбагненні пристрасті маленького людського серця»* [4, с. 5].

У «Солодкій Дарусі» відсутня послідовна розповідь. Авторка застосовує цілком уживаний, апробований прийом зміщеної, зворотної хронології, використовуючи розповідь про передісторію жінки як найголовнішу і найдраматичнішу історію її життя.

Марія Матіос будує свій твір за принципом дзеркальної композиції, який має давні традиції в світовій літературі. Перший і третій розділ у своєрідний спосіб віддзеркалюються у другій частині, адже тут якнайповніше сконденсоване умовне сьогодення. Найвіддаленіша в часі від цього умовного сьогодення – третя частина, з якої стає зрозуміло, чому Даруся – «солодка», не така, як усі.

У першому розділі авторка повністю зосередилася на образі Дарусі. Письменниця характеризує цей персонаж розкрито своєрідно, застосовуючи й описи, і озвучений її внутрішній голос. Дівчинка мовчить, її слів немає у тексті, проте зрозуміло, про що вона думає. Головний прийом створення цього персонажа – передача її невластивого прямого мовлення. У цій частині Марія Матіос дуже делікатно передає жіночу експресивність Дарусі, яка безпорадно потерпає від фізичних

страждань і душевних мук, наголошуючи на тому, що її героїня – не божевільна, а перебуває в своєму – іншому, відмінному від решти, світі, в якому *«ще більше виявів людяного й суто людського»* [2, с. 84]. Сцена відвідування Дариною могили свого батька може бути окремою новелою в творі, вона характеризується емоційністю й особливою пластичною вишуканістю письма. У цій частині ми бачимо результат трагедії, про яку йтиметься далі. Разом з тим у розділі «Даруся» бере початок розповідь, яка є наслідком того, що цьому станові передувало.

У другій частині – «Іван Цвичок» – йдеться про стосунки Івана та Дарусі. Цей розділ перехідний: у ньому розповідається про причини, які зумовили особисті, а не спадкові страждання Марусі. Головна колізія розділу – історія непростих стосунків Дарусі й Івана, які обидва опинилися на маргінесі суспільства. Цей розділ є центральним у романі, бо у ньому наголошується: любов здатна вилікувати навіть безнадійно хворих і на певний час дає можливість забути про несправедливості цього світу. Письменниця, ніби виправдовуючись, пояснює, чому не може закінчити твір оптимістично: *«... Я була б несказанно рада закінчити розповідь про солодку Дарусю та Івана Цвичка на оптимістичній ноті, мовляв, нарешті з'явився у бідної сироти захисник, який не дав пальцем зачепити її нікому, і за жили вони тихо-мирно, і біль покинув Дарусю, лиш хіба що не вернувся голос, але то не заважало їм тішити одне одного бодай скупими дрібничками, на які звичайна людина у повсякденному житті й уваги не зверне ніколи, як ніколи не звертає уваги дворукий на руки, а двоногий – на ноги»* [4, с. 73]. У цьому авторському відступі письменниця наголошує, що її твір – психологічний, тому всі вчинки персонажів чітко вмотивовані, логічні і цілком виправдані, тому щаслива розв'язка трагічного сюжету є неприродною.

Третій розділ роману «Михайлове чудо. Драма найголовніша» найбільш насичений подіями і є кульмінаційним. З нього читач дізнається, що зумовило хворобу Дарусі – знущання енкаведистів над батьками практично на її очах. За обсягом ця частина в творі найбільша: кількість сторінок у третьому розділі приблизно така, як у першому і другому, тобто половину всього роману якраз і складає третя частина, у якій з особливою виразністю розповідається, чому Даруся стала «солодкою». Крім того, у ній актуалізується початок твору (I частина) й інші попередні реалії (II частина): розповідь про трепетне кохання Івана і Матронки, історія зникнення дружини, несподіване повернення її, викриття причин її зникнення, поява «лісових людей» і прихід радянської влади. У цій частині емгебісти і майор Дідушенко показані як негідники і нелюди (в тексті навіть проводиться паралель «люди-юди»). Родинна трагедія Ілащуків показана цілком вишукано й емоційно, натуралістично і психологічно проникливо: *«...Матронка висіла в дровітні, зачеплена за бантину обмотаною круг шиї косою, з чорним, висолопленим з рота язиком, у білій – мережаній до Великодня – сорочці на голе тіло, майже торкаючись пальцями землі, а під нею була велика калюжа. Простоволоса, розплетена Даруся обома ручками трималася їй за голі і босі ноги, так що спершу дитину не могли відтягнути два чоловіки – Михайло і чоловік Марії-сусідки – Дмитро. А потому, коли приїхав Дідушенко, і ще двоє чоловіків не могли зняти Матронку з бантини, аж*

поки Дідушенко не сказав відрізати їй косу. Відтоді Даруся втратила голос. А з часом у Черемошному її почали називати солодкою» [4, с. 167].

Письменниця, яка пише книгу про історію Дарусі, ніби «залишається за кадром», проте у центральній частині роману, де мотивує вибір долі героїні, дає знати про себе. Ця книга є своєрідним поглядом у дзеркало – героїня бачить у ньому не тільки своїх батьків, а й саму себе. Це і є прагнення автора розповісти через чужу історію життя свою власну історію, історію свого народу. Герої прагнуть знайти причини, коріння своєї драми, віддзеркалюють свої долі в чужих розповідях, а написання твору служить предтекстом до розповіді про себе й про свій народ, який чимало зазнав страждань у ХХ столітті.

Об'єднати події сьогодення і недалекого вчорашнього авторці вдалося не тільки за допомогою оберненого сюжету, а й через використання певних повторів, мотивів. Композиція роману – фрагментарна й цілісна водночас завдяки чітко організованій мотивній структурі: художню тканину роману окреслюють мотиви божевілья як інакшості, музики, ружі, ріки як уособлення життя, гріха і його спокути та ін. Використовуючи дзеркальну побудову твору, Марія Матіос намагається провести паралелі між сьогоденням та минулим, відшукати відповіді на актуальні питання сучасного життя.

Твір насичений мальовничими описами місцевого побуту та звичаїв, повертає в минуле на 30-40 років й розповідає про молоду пару – батьків Дарусі, які намагалися зберегти від злого людського ока своє кохання, проте зміни влади, війна й людська заздрість та забобони виривають їх з сімейного щасливого життя й роблять їх заложниками життєвих перепитій. Незважаючи ні на що, сім'я виживає, але вкінці знічують їхнє «я», їхні долі представники радянської влади.

Марія Матіос уміє торкатися больових точок нашої української історії, трансформувати історичну правду в художню. Кожен читач задумується, в межах якої художньої системи народився роман «Солодка Даруся», і однозначної відповіді дати не може. Домінантними є риси реалістичної, віднаходимо у творі присутні ознаки експресіоністичної художньої системи: психологізм у розкритті внутрішнього світу героїв, лаконізм і місткість художнього вислову, прийом калейдоскопізму – швидка зміна емоційно насичених картин, драматично-трагічна загостреність конфлікту між особистістю і тоталітарною системою, між індивідуумом і соціумом, відтворення почуття тривоги й відчаю, підпорядкування подій потребам виразу сильних емоцій, використання засобів підвищеної виразності для нагнітання емоцій, глибокий підтекст твору, домінування діалогів персонажів.

За будовою, внутрішньою трагедійною напругою, структурою розкриття образів роман є своєрідним. На думку С. Жили, письменниця виступила новаторкою, увівши новий жанр роману-драми в українській літературі. Читачів зачаровує майстерне поєднання двох шарів оповіді – літературної й діалектної, позначених елементами кінематографічності й драматургійності.

У романі виразним є драматичне начало. Марія Матіос виходить за межі епічного опису, прагне до створення «інсценізації» подій. Письменниця прагне умовно трансформувати їх подібно до драматичної дії загострено-експресивного характеру, яка б провокувала до емоційних

зрушень у свідомості читача. Певною мірою така творча манера зумовлена артикуляцією реалістичної й експресіоністичної стилістики у творі, орієнтацією і на інші модерністичні літературні тенденції, визначити які є складно, бо це цілий сплав тенденцій, стилів, напрямів.

Якщо провести підрахунок, то можна визначити, що у свій твір Марія Матіос уводить 33 діалоги (драма щоденна «Даруся» – 4 одиниці, драма попередня «Іван Цвичок» – 10, драма найголовніша «Михайлове чудо» – 19), які виконують різні функції. «Діалоги наближають епічний твір до драматичного, бо «розмивають» його родо-жанрову структуру. У жанрову матрицю «Солодкої Дарусі» епічний і драматичний складники входять як рівноправні частини структури тексту, їх поєднання утворює особливий художній ритм і настрої» [3, с. 10].

Письменниця майстерно вплітає в епічну картину роману сцени з різними думками черемошнянців про головних персонажів – Дарусю, Івана Цвичка, Матронку й Михайла, що надає твору особливого соціального звучання, розширює його епічні і драматичні рамки. Не менш важливі й позакадрові розмови – оцінні судження про головного героя Івана Палійчука. Діалогічність сприяє поглибленню психологізму, засвідчує національні особливості мислення, стає з'єднувальними ланками в подієвому русі.

Марія Матіос своїм героїням ніби «доручає» й «аналіз» інших життєвих колізій у романі, саме крізь призму їх світогляду читач інтерпретує різні події, стежить за ходом розвитку сюжетних перипетій. Діалог між Марією і Васютою завершує твір, у своєрідний спосіб обрамлюючи його. В уста Марії авторка і вкладає думку про те, що *«життя – то трояка ружа... То чорне тобі покажеться, то жовте, а там, дивися, загориться червоним. Ніколи не знаєш, яку барву завтра уздоїш»* [4, с. 171].

«Солодка Даруся» є історичним, філософським, психологічним романом, «книга-метафора для всеукраїнської новітньої історії» [6, с. 6]. Також Д. Павличко відзначає: «Такого стефанівського лаконізму, лексичного багатства, взятого з гуцульського діалекту села Розтоки, де виросла Марія Матіос, у нашій прозі ще не було» [Там само]. Крім того, автор наголошує, що «Солодка Даруся» – це «повість, за сюжетом – новела, за шириною охоплення історичних подій – роман, за насиченням оповіді діалогами, прямою мовою – п'єса», що є «найзагадковіше, найпечальніше і найправдивіше творіння з усієї сучасної української літератури» [Там само].

Загалом перехід від драматичних діалогів до авторської розповіді і навпаки сприймається як перебазування в іншу художню структуру. За допомогою таких комбінацій моделюється художній універсум роману. Така епічно-драматична організація тексту дозволяє нам зробити висновок, що «Солодка Даруся» – це роман-драма або роман з виразним драматичним началом.

Отже, у романі «Солодка Даруся» Марія Матіос не просто намагалася найбільш об'єктивно, найправдивіше подати історичне минуле українського народу, а й спробувала осмислити його під кутом зору не лише соціальних та національних, а й філософських, загальнолюдських проблем, сміливо спроектувати порушені там проблеми на сучасне, дати їм власну оцінку.

Список використаної літератури

- 1. Борисенко Н. М.** Особливості композиції роману "Солодка Даруся" М. Матиос / Н. М. Борисенко // Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського. Серія: Філологічні науки. – 2014. – 35 с.
- 2. Голобородько Я.** Соціумний інтер'єр чи психологічний дизайн? (художні дилеми Марії Матиос) / Я. Голобородько // Слово і час. – 2008. – № 12. – С. 81– 85.
- 3. Жила С.** «Трагедія, адекватна історії»: роман Марії Матиос «Солодка Даруся» та читацька конференція за цим твором / С. Жила // Українська мова в загальноосвітній школі. – 2007. – № 3. – С. 6-12.
- 4. Матиос М.** Солодка Даруся. Драма на три життя / М. Матиос. – Л. : Піраміда, 2005. –176 с.
- 5. Матиос М.В.** Внутрішній опір жінки в репресивних умовах існування / М.В. Матиос // Доповідь на щорічних «франківських читаннях» у Нагуєвичах. – 2007. – Серпень – С. 12.
- 6. Павличко Д.** Безодня, куди страшно заглядати / Літературна Україна. – 20 січня 2005 р. – №2. – С. 6
- 7. Ткаченко А.** Мистецтво слова: Вступ до літературознавства / А. Ткаченко. – К. : Правда Ярославичів, 1998. – 448 с.

Привалова С.П. Вивчення роману «Солодка Даруся» Марії Матиос

У статті досліджено жанрову специфіку роману «Солодка Даруся» Марії Матиос; визначено, що жанр твору зумовлений композиційними особливостями, ідейним авторським задумом; окреслено специфічність композиційної побудови твору, що має тричленну організацію; визначено, що у романі автор виходить за межі епічного опису і застосовує численні діалоги, що зумовлює наближення епічного твору до драматичного і розмивання його родо-жанрової структури. Епічно-драматична організація тексту акцентує увагу на психологізмі, інтерпретації різних подій, філософському їх осмисленні.

Ключові слова: жанрова специфіка, композиційні особливості, родо-жанрова структура, епічно-драматична організація тексту, роман-драма.

Привалова С.П. Изучение романа «Сладкая Даруся» Марии Матиос

В статье исследована жанровая специфика романа «Сладкая Даруся» Марии Матиос; определено, что жанр произведения обусловлен композиционными особенностями, идейным авторским задумом; описано специфичность композиционного построения произведения, которое имеет тричленную организацию; определено, что в романе автор выходит за границы эпического описания и использует значительное количество диалогов, что приближает эпическое произведение к драматическому и размывает его родо-жанровую структуру. Эпично-драматическая организация текста акцентирует внимание на психологизме, интерпретации разных событий, философском их осмыслении.

Ключевые слова: жанровая специфика, композиционные особенности, родо-жанровая структура, эпично-драматическая организация текста, роман-драма.

Privalova S. A study of the novel "Sweet Darusia" by Maria Matios

The article deals with the genre peculiarities of the novel "Sweet Darusia" by Maria Matios; it is determined that the work genre is conditioned by compositional peculiarities, ideological author's idea; the specificity of compositional work construction having a three-parties organization is outlined; it is defined that in the novel the author goes beyond the epic description and uses numerous dialogues, that leads to the approach of the epic composition to the dramatic one, and distinguishes its genus and genre structure. The epic and dramatic organization of the text is focused on psychologism, the interpretation of various events, and their philosophical understanding.

Key words: genre peculiarities, compositional peculiarities, a genus and genre structure, an epic and dramatic organization of the text, a novel-drama.

Стаття надійшла до редакції 28.03.2018 р.

Прийнято до друку 25.04.2018 р.

Рецензент – д.п.н., проф. Чернуха Н. М.

УДК [378:811.161.2]:304.2

Н. Ю. Родюк

**ФОРМУВАННЯ УКРАЇНОМОВНОЇ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ
ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ**

Розбудова національної системи середньої та вищої освіти в сучасних умовах з урахуванням істотних змін у всіх сферах суспільного життя, на підставі історичних викликів ХХІ століття потребує аналітичного переосмислення сучасних результатів і фокусування уваги та можливостей на розв'язанні найбільш болючих проблем, які уповільнюють прогрес, не дають можливості забезпечити нову якість освіти, якої вимагає сучасне суспільство та історична епоха. Зміст основних світових і державних документів, таких, як «Концептуальні засади розвитку педагогічної освіти України та її інтеграції в європейський освітній простір» (2004 р.), «Концепція наукової, науково-технічної та інноваційної політики в системі вищої освіти України» (2009 р.), «Про заходи щодо забезпечення пріоритетного розвитку освіти в Україні» (2010 р.), Педагогічна Конституція Європи (2013 р.), «Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» (2013 р.), галузева Концепція розвитку неперервної педагогічної освіти» (2013 р.), визначає перспективи й указує найближчі вектори розвитку української освіти. Аналіз зазначених джерел показав, що нагальною потребою українського суспільства є необхідність підготовки педагогічного працівника нового типу, який мав би достатній рівень загальної та спеціальної підготовки для роботи в нових соціокультурних умовах професійної діяльності. У «Білій книзі освіти України» (2009 р.) провідні вітчизняні науковці наголошують: «Сьогодні, на початку третього тисячоліття, Україна впритул підійшла до трансформаційної